

Arnold B. Bakker: Flow among music teachers and their students: The crossover of peak experiences.

Utrecht University, Department of Social and Organizational Psychology,
and Research School Psychology and Health, Utrecht, The Netherlands

Journal of Vocational Behavior 66 (2005) 26–44, Elsevier

www.sciencedirect.com

Flow áramlatélmény a zeneoktatás tükrében

Készítette: Czifrok Ildikó, Phd hallgató

Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola

A zeneoktatás sikere több tényező függvénye. Kodály Zoltán, Kokas Klára, Szőnyi Erzsébet, Turmezeyné Heller Erika, Gordon, E. E., Hassler, M. és sok más neves szakember munkásságának köszönhetően sokat tudunk arról, mitől lesz eredményes a zenepedagógiai munka. A munka sikerét azonban a tanár – diák kapcsolat minősége, az óra hangulata, a pedagógus növendék felé támasztott latens elvárása is befolyásolhatja.

Arnold B. Bakker kutatása két kérdésre keresi a választ. A társadalmi támogatás, az autonómia biztosítása és a munka élvezete eredményez-e flow elemeket, és a flow áramlatélmény állapotban lévő pedagógus flow állapotba hozhatja-e a diákot vagy fordítva, a flow állapotban lévő diák az őt tanító pedagógust.

Arnold B. Bakker holland pszichológus professzor, a Rotterdami Egyetem, Lignani Egyetem, Johannesburgi Egyetem, és a Potchefstroomban található Nyugat Afrikai Egyetem pszichológia professzora. Produktivitását jelzi a 150231 darabszámú idézése, 158-as számú hirsch indexe, 214 hivatalosan megjelent publikációja. Neve 2015-ben felkerült a Thomson Reuters: *A világ legbefolyásosabb tudósai* (fordítás tőlem) listájára. Kutatási területe a munka iránti elkötelezettség, munkaképesség gondozás, munkapszichológia, munka – család egyensúly, kiégés szindróma, sportpszichológia, iskolapszichológia. A nevéhez fűződik a WOLF – Work Related Flow Scale – Munka Flow Áramlat Kérdőív (fordítás tőlem) kidolgozása, s e kérdőív átdolgozásaként megjelent WOLF-S – Study Work Related Flow Scale - Tanulás Flow Áramlat Kérdőív (fordítás tőlem). Jelen bemutatott kutatásában a zenepedagógus – növendék kapcsolatát, a kapcsolat munkára gyakorolt hatását vizsgálja. A kutatás tovább viszi Csíkszentmihályi Mihály kutatásait. Csíkszentmihályi (1990) a zenehallgatást, zenélést áramlat tevékenységként nevezi meg, de kifejezetten a zeneoktatás – flow kapcsolatát nem kutatta. Arnold B. Bakker kutatása tekinthető – véleményem szerint – az első jelentősebb flow – zeneoktatás kapcsolatát feltáró kutatásnak. Így mind a zenepedagógusok, mind a zeneoktatás területén dolgozó szakemberek számára meghatározó jelleggel bír Bakker innovatív kutatásának ismerete.

A tanulmány hosszú bevezetővel kezdődik, melyben ismerteti Bakker a flow áramlatélmény eredetét és fogalmát. CSÍKSZENTMIHÁLYI (1990) LUTZ & GUIRY (1994), ELLIS, VOELKL & MORRIS (1994), GHANI & DESHPANDE (1994) fogalom meghatározásai összegzéseként megállapítja – a flow áramlatélménynek három legfontosabb eleme van – a belemerülés, a belső motiváció és a tevékenység élvezete. (BAKKER, 2005: 27). CSÍKSZENTMIHÁLYI (1990) fogalom meghatározására alapozva úgy véli, a belemerülés a teljes koncentráció, az élvezet a munka során átélt boldogság, a belső motiváció a munka során átélt sikerélmények, a munkában rejlő

megelégedettség következménye. (BAKKER, 2005: 27). A flow – zenélés kapcsolatát KLAUSMEIER (1978) és PALMER (1989) megállapításaira alapozza: a gyakorlás, a hangversenyen való fellépés, a zene transzfer hatása következtében az egyén teljesen belemerül a zenélésbe és eggyé válik a zenével (BAKKER, 2005:28). Végül megemlíti: a magas színvonalú zenéléshez magas fokú erőfeszítésre, magas fokú koncentrációra van szükség, ami a tudata uralmára készíti az egyént.

Tanulmányában kitér a szociális hatások fontosságára – az újszülött gyermek akaratlanul átveszi édesanyja hangulatát, verbális és non-verbális kommunikáció befolyásolja munkatársunk, társunk hangulatát. Felteszi a kérdést: a flow áramlatélmény is áttevődhet – akarva, akaratlanul – egyik személyről a másikra.

A kutatásban a hollandiai Royal Dutch Society for Music Artist intézmény együttműködésével 16 holland zeneiskola (a holland zeneiskolák 57%-a) 178 tanára és 605 tanulója vett részt. Minden résztvevő tanár kitöltötte a kérdőíveket és arra kérték fel őket, hogy töltsék ki a diákok számára kidolgozott kérdőíveket legalább egy – maximum négy növendékükkel. A kutatásban részt vevő pedagógusok nemi megoszlásuk szerint 42 %-a férfi, 58 %-a nő. Átlagosan heti tizenkét órát töltöttek tanítással, 40%-uk tanítás mellett egyéb zenével kapcsolatos tevékenységet is folytatott. A résztvevők 36%-a egyéni, a többi résztvevő csoportos és egyéni oktatás keretén belül oktatott zenét. Zenei stílus szerint 57%-uk kizárólag klasszikus zenét, 27%-uk klasszikus és pop zenét, 16 %-uk kizárólag pop zenét tanított. A kutatásban részt vevő, zongorán, gitáron, fuvolán vagy szintetizátoron tanuló diákok legalább öt éve tanultak zenét, heti 2-4 zeneórájuk volt, átlag életkoruk 19 évre tehető.

A kutatás ötfokú likert skálás kérdőívek használatával történt az alábbiak szerint. Az első hipotézist: **„A zenepedagógusok munkakörülményei, társadalmi támogatottsága, az autonómia biztosítása, a kollégák, vezetőség által való mentorálás, segítségnyújtás jó hatással van a kihívás – képesség egyensúlyának fenntartására és a flow áramlatélmény három elemét – a munka élvezete, belemerülés, munkavégzés iránt érzett belső motiváció – eredményezi.”**¹ (BAKKER, 2005: 29, fordítás tőlem.) E hipotézist a következő kutatási módszerekkel vizsgálta Bakker. A munkakörülmények felmérésére a BAKKER, DEMEROUTI, TARIS, SCHAUFELI & SCHREURS által, 2003-ban kidolgozott, ötfokú likert skálás kérdőív

¹ „Music teachers job resources, including autonomy, performance feedback, social support from colleagues, and supervisory coaching, have a positive influence on the balance between their challenges and skills. This balance, in turn, contributes positively to the experience of flow (absorption, work enjoyment, and intrinsic work motivation).” (Bakker, 2005: 29).

szolgált alapul. A társadalmi támogatottság méréséhez a BAKKER által, 2003-ban kidolgozott ötfokú likert skálás kérdőív, a mentorálás lehetőségének felmérése a GRAEN & UHL-BEIN ötfokú likert skálás kérdőívének holland adaptációja, az azonnali visszacsatolás felmérését BAKKER 2003-ban kidolgozott ötfokú likert skálás kérdőíve tette lehetővé. A kihívás-képesség közötti egyensúly felmérésére FRENCH, CAPLAN & HARRISON ötfokú likert skálás kérdőíve szolgált alapul.

A második hipotézis: „**A zenepedagógusok által megélt flow áramlat-élmény elemei (belső motiváció, belemerülés, munka élvezete) és a növendékeik által megélt flow áramlat-élmény elemei egyenes arányban állnak egymással.**”² (Bakker, 2005: 31, fordítás tőlem) vizsgálata a BAKKER által, 2003-ban kidolgozott 6 fokú WOLF-S likert skálás kérdőív 5 fokú, zenepedagógiára adaptált változatával történt.

A kitöltött kérdőívekből származó kvantitatív adatok strukturális egyenletmodellezéssel (SEM), az AMOS szoftver használatával kerültek feldolgozásra. A négyzetpróba, szabadságfok, GFI, RMSEA, NNFI, CFI, IFI (fordítás lásd: Mellékletek, Táblázat 2) értékei alátámasztják a kutatás érvényességét, megbízhatóságát, gyakorlati használhatóságát.

Mindkét hipotézis bizonyításra került. Az adatok likert értékmaximuma 5, ami a következőt jelenti. Minél közelebb van az adott item átlagértéke a maximumértékhez, annál nagyobb mintán valósult meg.

A kutatás számadatait figyelembe véve (Lásd: Mellékletek, Táblázat 1, Táblázat 2) a legmagasabb számadatot a belső motiváció és a munka élvezete mutatja. E két számadat mind tanár, mind diák oldalon magas, a belső motiváció értékével közel azonos számadatú. Az élvezet értéke diák oldaláról magasabb, de zenepedagógus oldaláról is magasnak tekinthető az érték. A legalacsonyabb számadatokat a társadalmi támogatottság kérdéskörét vizsgáló itemek és az azonnali visszacsatolás értékei mutatják (lásd táblázat 1: 1,2,4. item). Ez a következő kérdés feltevését teszi lehetővé. Amennyiben a tanár/diák belülről motivált és élvezzi a munkáját kevésbé hangsúlyos a társadalmilag való támogatottság kérdésköre? E kérdéskörre nem találunk választ a kutatást ismertető tanulmányban. A következő viszont megállapításra kerül a tanulmányban: minél jobbak a munkakörülmények, minél magasabb szinten valósul meg az autonómia, a kihívás-képesség egyensúlya, a belemerülés, a munka élvezete annál nagyobb a

² Hypothesis 2. „There exists a positive relationship between the experience of flow (absorption, work enjoyment, and intrinsic work motivation) of music teachers and the flow experiences of their students.” (Bakker, 2005: 31)

flow áramlatélmény létrejöttének lehetősége. A zenepedagógus által átélt flow áramlatélmény és a növendéke által átélt flow áramlatélmény egymással egyenesen arányos. Minél magasabb szinten valósul meg a belemerülés, belső motiváció és a munka élvezete, annál erősebben hat a növendékre.

A kutatás korlátairól, nehézségeiről Bakker a következőként számol be. A kutatásban részt vevők alacsony száma miatt az eredmények reprezentatívan nem, csak a konkrét, vizsgált mintára érvényesek. Keresztmetszeti kutatás lévén az adatokat egyszer vette fel, ok – okozati kapcsolatokat mért fel. A tanár oldalán hangsúlyozta a munkakörülmények hatását, a diák oldalán viszont nem kapott ekkora hangsúlyt, így szükségszerűnek érzi egy olyan kutatás lebonyolítását, melyben e tényező mindkét oldalról kölcsönös hangsúllyal kerül felmérésre. A kutatás során a tanárokat kérték fel arra, hogy válasszanak ki legalább egy, maximum négy növendéket, akik kitöltik a kérdőíveket. Nem tisztázott, milyen szempontok alapján választottak a pedagógusok. Legvégül további hasonló kutatások gondolatát veti fel. Véleménye szerint e kutatás mintájára érdemes lenne vizsgálatot végezni edzők és sportolók, munkaadók és munkavállalók kapcsolata, munka és családi élet kapcsolatának feltérképezésére.

A tanulmány táblázatai átláthatóan ábrázolják a kutatás eredményeit, Bakker által készített ábra részletesen szemlélteti, milyen bemeneti és kimeneti tényezői vannak a munkának, mely tényezők befolyásolják a flow állapot létrejöttét. (Lásd: Mellékletek: Táblázat 1, Táblázat 2, Ábra 1, Ábra 2).

Kritikai észrevételeim a következők.³ A tanulmány elején külön csoportként említi a kizárólag klasszikus zenét tanító és a kizárólag pop zenét tanító pedagógusokat, az eredmények összegzésénél azonban egy csoportként. Ez a következő problémát veti fel. A klasszikus zene tanításának, tanulásának több évszázados múltja van, miközben a pop zene tanításának és tanulásának csupán pár évtizedes. A klasszikus zene elsajátításának alapja a kotta megadott szempontok szerint való interpretálása, mely elsajátításának megtanítása (kottaolvasás, kottában leírt dinamikai, tempójelzések, stb.) elsősorban a tanár feladata. A pop zene tanításánál nagyobb hangsúlyt kaphat az önálló elsajátítás. Második kritikai észrevételem az egyéni és csoportos oktatásban részt vevők egy csoportként való kezelése. Egyéni oktatás keretén belül az órán egy tanár egy diák van jelen. Míg csoportos oktatás keretén belül a diákok felelőssége

³ Hornyák Balázs (2018): *A magyar zeneoktatás sajátosságai az Andor Ilona Ének- Zenei Általános és Alapfokú Művészeti Baptista Iskola tehetséggondozó programjának tükrében. Andor Ilona Ének-Zenei Általános és Alapfokú Művészeti Baptista Iskola, Budapest.* <http://www.mzmsz.hu/index.php/hu/tantervek> (Utolsó letöltés: 2020. 05.10)

megoszlik, addig az egyéni oktatás keretén belül minden órán az adott növendék teljesítménye kerül értékelésre. Érdeemes lett volna az eredményeket külön – külön szemléltetni. Összességében azonban egy innovatív, rendkívül fontos kérdésre kereste a választ Bakker kutatása, mely mérföldkőnek tekinthető a flow – zeneoktatás, zenetanulás közötti kapcsolatot feltáró kutatásokban.

Mellékletek:

Táblázat 1.

N: 178 zenepedagógus, 605 diák, Értékek: Cronbach's a

Változók (Itemek)	Átlag	Szórás	Korreláció													
			1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.		
1. Támogatás kollégák részéről	3.37	1.07	(.86)													
2. Munkálta tói segítség, együttmű ködés	3.17	.98	.39**	(.90)												
3. Autonomi tás	3.70	.74	.28**	.39**	(.75)											
4. Teljesít mény értékelés- visszajelz és	2.89	1.08	.33**	.33**	.30**	(.77)										
5. Kihívás -kéesség egyensúly	4.28	.62	.20**	.11	0.08	0.18*	(.76)									
6. Pedagógus-flow áramlat	4.20	.64	.12	.01	.07	.22**	.75**	(.79)								
7. Beemelés- pedagógus	3.78	1.11	-.10	-.08	.03	-.12	0.17*	.20**	(.76)							
8. Munka élvezete- pedagógus	4.67	.93	.23**	.07	.18*	.18*	.28**	.34**	.44**	(.88)						
9. Munka- belső motiváció pedagógus	3.98	1.02	.13	-.02	.18*	.07	.21**	.24**	.50**	.66**	(.71)					
10. Beemelés- diák	3.73	.83	.30**	.05	-.02	.09	-.01	-.06	.15*	.06	.18*	(.91)				

11.Élveze t-diák	4.76	.56	.18*	.03	.09 ..	.05	.09.	.10	.10	.15.	.27**	.62**	(.90)	
12.Belső motiváció -diák	4.72 .	.49	.07	-.02	.14	.09	.04 .	.09	.10	.11	.27**	.40**	.69**	(.91)

*p < .05

** p < .01

Forrás: Bakker (2005): Flow among music teachers and their students: The crossover among peak experiences. *Journal of Vocational Behavior* 66. 34, saját szerkesztés, fordítás tőlem

Táblázat 2:

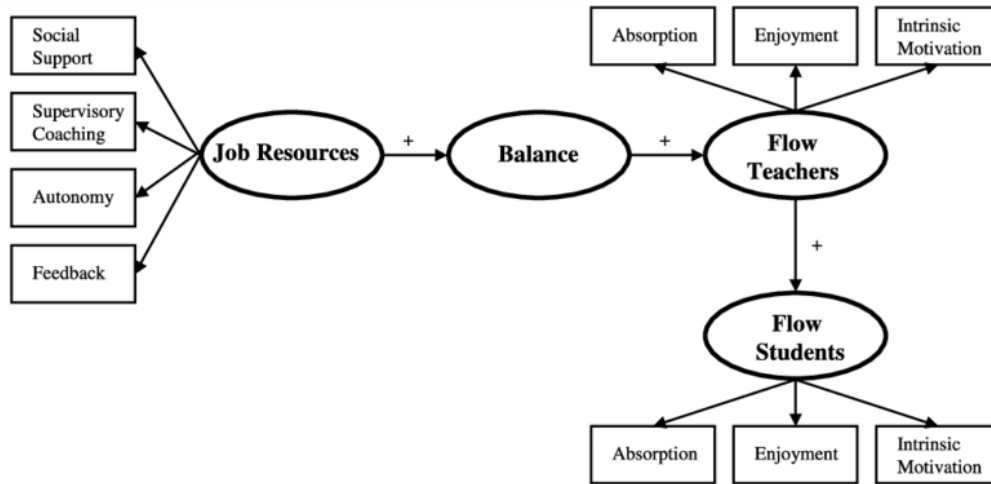
SEM-analízis eredmények. 178 zenepedagógus, 605 diák

Modell	χ^2	df	GFI	RMSEA	NNFI	CFI	IFI
M1-flow modell	113.50	51	.90	.08	.87	.90	.90
M2: alternatív modell	111.76	49	.91	.08	.87	.90	.90
M3: alternatív modell	113.23	50	.90	.08	.87	.90	.90
független változó	673.94	66	.59	.23	-	-	-

Megjegyzés: χ^2 : chi-square-khí négyzet próba, df: degrees of freedom-szabadság fok, GFI: goodness-of-fit index-illeszkedés jósága mutató, RMSEA: root mean square error of approximation- megközelítési négyzetes középérték hiba, NNFI: non-normed fit index- nem-normalizált illeszkedési mutató, CFI: comparative fit index- összehasonlító illeszkedési mutató, IFI: incremental fit index- differenciális jóság mutató. M2: munkakörülmények-flow állapot (pedagógus, diák) M3: egyensúly-flow állapot diák (fordítás tőlem)

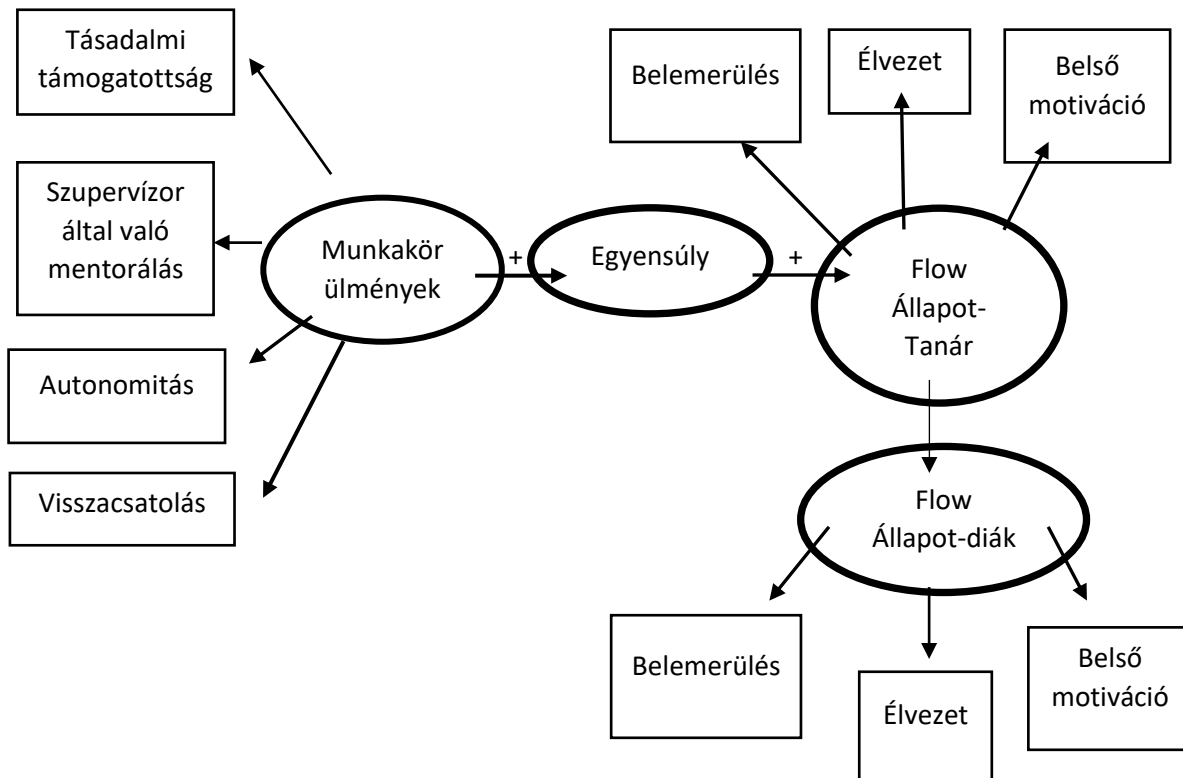
Forrás: Bakker (2005): Flow among music teachers and their students: The crossover among peak experiences. *Journal of Vocational Behavior* 66. 35. (saját szerkesztés, fordítás tőlem).

Ábra 1.

Forrás: Bakker (2005): Flow among music teachers and their students: The crossover among peak experiences. *Journal of Vocational Behavior* 66. 27

Ábra 2.

Forrás: Bakker (2005): Flow among music teachers and their students: The crossover among peak experiences. *Journal of Vocational Behavior* 66. 27 (Saját szerkesztés, fordítás tőlem)